

WSTĘP

do „Kronika Szare Szeregi Armia Krajowa Otwock” hm Janusza Komorowskiego

Mam zaszczyt polecić do uważnego przestudiowania niezwykłą Kronikę, którą stworzył harcmistrz i porucznik - Janusz Komorowski. Pieczołowicie złożoną przez niego księgę, o wadze 8,5 kg i zawierającą łącznie 1235 stron, bez wątplenia można nazwać **dziełem życia**. Powstawała ona przez ponad 35 lat i zawiera materiały obrazujące nie tylko najważniejsze wydarzenia, w których uczestniczył, ale również materiały, które dotyczyły osób i zdarzeń związanych z Jego działalnością.

Autor Kroniki napisał na wstępie: „ Zawiera: relacje osobiste, uczestników walki z okresu okupacji niemieckiej i PRL tj. żołnierzy Armii Krajowej i Szarych Szeregów, archiwalne dokumenty, egzemplarze konspiracyjnej prasy Polskiego Państwa Podziemnego, historyczne – jak również z lat współczesnych – materiały tekstowo – ilustracyjne, okolicznościowe wpisy pamiątkowe, korespondencje, które zgromadził w Księdze hm. Janusz Komorowski „Antek” komendant Kręgu Stowarzyszenia Szarych Szeregów w Otwocku.” To prawda, jednak już pobieżne przejrzenie książki może nas zaszokować nie tylko bogactwem zgromadzonych tu materiałów, ale zadziwiającym ich rozkładem. Choć podzielona na rozdziały zawiera logiczny ciąg powklejanych materiałów, to zauważymy jakby pewien chaos, brak chronologii czasowej i tematycznej. Uważam, że to właśnie jest niezwykle charakterystyczne i piękne. Możemy się jedynie domyślać, jak tworzyła się ta księga i czym kierował się autor, zmieniając co jakiś czas układ stron oraz miejsce wklejenia materiałów z ostatnich wydarzeń, w których uczestniczył. Ośmielam się wysunąć tezę, że ta księga jest zwierciadłem nie tylko działalności harcerskiej i kombatanckiej jej Autora, ale również zwierciadłem Jego samego, z Jego bogatym życiorysem i niezwykłą osobowością.

Początkowo miały tu być zawarte dokumenty z działalności powstałego **18 marca 1986** r. Terenowego Harcerskiego Kręgu Seniorów z rejonu Otwocka i

okolic. W zebraniu założycielskim, które odbyło się w Domu Rzemiosła w Otwocku uczestniczyły 22 osoby. Byli to członkowie Szarych Szeregów, którzy w okresie II wojny światowej należeli do hufców o kryptonimie Rojów „Sosny” oraz „Wierna Rzeka”. W większości stanowili je dawni mieszkańcy internatu Rady Głównej Opiekuńczej w wili „Capri” przy ul. Lelewela 5 w Otwocku oraz ministranci zorganizowani w drużynie harcerzy i zastępie harcerek przez ks. hm. Jana Raczkowskiego przy kościele pw. Św. Wincentego a’ Paulo w Otwocku. Do Roju „Sosny” należały zastępy Grup Szturmowych szkolone przez Feliksa Borodzika, drużyna „Zawiszy” prowadzona przez Andrzeja Borodzika oraz nielicznych harcerzy z Roju „Wierna Rzeka” z Wawra. Wybrano Zarząd Koła oraz przyjęto Statut. Początkowo krąg prowadził działalność w ramach Harcerskiego Kręgu Seniorów przy Komendzie Hufca Warszawa Mokotów. W nazwie i w statucie kręgu nie używano zwrotu „Szare Szeregi” ze względów politycznych panujących w ówczesnym PRL-u. Zaistniały jednak przesłanki do nabycia praw kombatanckich przez członków Szarych Szeregów. Członkowie kręgu zobowiązali swoich kolegów do zbierania oświadczeń i pisanie relacji z działalności harcerskiej w czasie wojny oraz do nawiązania kontaktów z członkami Szarych Szeregów, którzy nie byli dotychczas poinformowani o utworzeniu się harcerskiego kręgu seniorów i ruchu kombatanckiego.

Wybrany został zarząd koła. Przewodniczącym został phm Andrzej Borodzik, vice przewodniczącym Sylwester Rakowski i Stanisław Zajchowski, sekretarzem Eugeniusz Marczak, skarbnikiem Bogdan Podbielski. W skład zarządu wszedł również Janusz Komorowski, który zadeklarował prowadzenie kroniki kręgu. Był do tego bardzo dobrze przygotowany jako dziennikarz, dodam, że w tym czasie kierował wydawnictwem sejmowym.

I tak już w maju 1986 r. zaczęło powstawać to wspaniałe dzieło. Początkowo tworzyło go ok. 300 kartek zespolonych czterema śrubami i starannie wykonanymi twardymi okładkami płóciennymi (s. 259). Na kartach umieszczane były dokumenty i fotografie z życia Kręgu oraz kserokopie wspomnień członków kręgu z okresu wojny, świadczące o ich działalności w Szarych Szeregach. Znalazło się też miejsce na pamiątkowe wpisy ważniejszych osób. Jeden z członków Kręgu będący prokuratorem, Stanisław Zajchowski pseudonim

„Wacław”, przekazał Januszowi Komorowskiemu kserokopie konspiracyjnego pisma drukowanego w Otwocku pt. „Brzask”. W Kronice Kręgu musiało się znaleźć miejsce na tak cenny materiał.

Zarząd Kręgu postanowił odłączyć się od Mokotowa i zwrócić się do komendanta hufca ZHP w Otwocku o przyjęcie i zarejestrowanie go w tym hufcu. Miałem niezwykle zaszczyt i przyjemność gościć w swoim biurze delegację Kręgu. Pierwsze spotkanie z przedstawicielami Kręgu poprzedziła wizyta oficera Służby Bezpieczeństwa MO, który wypytywał o członków Roju „Sosny” i przestrzegał przed kontaktami z nimi. Postawa oficera SB wręcz zachęciła mnie do poszukiwania kontaktów z dawnymi harcerzami z Szarych Szeregów z terenów Otwocka. Jeszcze tego samego dnia w lokalu Komendy Hufca z entuzjazmem przyjąłem przedstawicieli powstałego Kręgu. Zapadła szybka decyzja, że krąg będzie się nazywał Terenowy Harcerski Krąg Seniorów Szarych Szeregów Rojów „Sosny” i „Wierna Rzeka” i będzie działał przy Komendzie Hufca ZHP Otwock. Poszukiwania kontaktów z harcerkami i harcerzami otwockimi z czasów okupacji spowodowały, że krąg rozrastał się. Organizowano częste spotkania. Przy wspólnym ognisku na święcie Hufca ZHP Otwock w maju 1987 r. zaproszeni szaro szeregowcy z Roju „Sosny” i „Wierna Rzeka” dostarczyli młodym harcerzom wielu niesamowitych przeżyć (s. 255). Do dziś pamiętam przejmującą gawędę phm Andrzeja Borodzika i dynamicznego hm Andrzeja Żubra. Krąg rozrastał się i liczył 65 osób. Na spotkanie noworoczne w klubie „Perła” w styczniu 1988 r. nie wszyscy mogli przyjechać, a jednak panująca wówczas radość i wspaniała atmosfera wyciskały łzy. Wielu z uczestników zobaczyło się po ponad 40 latach, niektórzy przyjechali z daleka, zza oceanu, z Anglii, ze Szwecji. Zmontowano małą orkiestrę, była próba przedstawienia jasełek, śpiewano kolędy, pieśni harcerskie z czasów wojny. Janusz Komorowski zaprezentował prowadzoną przez siebie Kronikę. Były w niej powklejane wspomnienia i relacje członków Kręgu z przynależności do Szarych Szeregów, zdjęcia ze spotkań. Znalazło się też miejsce na wpisy co zaciejszych osób. Miałem zaszczyt zamieścić w tej księdze swoich wrażeń. Napisałem (kiedyś na stronie chyba setnej, jednak po wielokrotnej modyfikacji książki jest na stronie 249):

*Zazdroszczę Wam wspaniałej atmosfery i więzi braterskiej, którą stworzyliście ponad 45 lat temu i którą dzisiaj pielęgnujecie. Jestem szczerze wdzięczny członkom Kręgu Roju „Sosny” i „Wierna Rzeka” za to, że zechcieli reaktywować swoją działalność na terenie hufca Otwock właśnie teraz, gdy młodzi harcerze i instruktorzy próbują odnaleźć dla swojej pracy nowe, odmienne miejsce. Im częściej będziecie, tak jak dzisiaj odwiedzają nasz hufiec, tym więcej radości, którą w sobie macie pozostanie nam, instruktorom chcących kontynuować rozpoczęte przez Was dzieło. Komendant hufca ZHP w Otwocku.
Podpis.*

Członkowie Kręgu wywarli duży wpływ na działalność hufca i postawy wielu instruktorów. Na jednym ze spotkań Komendy Hufca z przedstawicielami Kręgu Seniorów Roju „Sosny” i „Wierna Rzeka” apelowałem: „Druhowie, nauczcie nas prawdziwego harcerstwa!”. Seniorzy zapraszani byli na zbiórki harcerskie i instruktorskie, brali udział w uroczystościach hufca i biegach harcerskich. Powstała kapituła Harcerza Orlego, którego członkami byli przedstawiciele Kręgu. Był to okres, w którym wracano do źródeł i ideałów harcerskich. Powstawały Kręgi Instruktorskie im. Andrzeja Małkowskiego (KIHAM), 16.12.1989 r. powstał Krajowy Komitet Odrodzenia Harcerstwa Polskiego z hm. Stanisławem Broniewskim ps. „Orsza” na czele.

W dniach 03-05.03.1990 r. grupa 100 instruktorów i starszych harcerzy z Warszawy Pragi Południe i Krakowa zajęła gmach Głównej Kwatery ZHP, by wymusić na władzach ZHP powrót do ideałów Służby Bogu, Polsce i Bliźniemu i uznania tradycyjnego Przyrzeczenia i Prawa Harcerskiego. Co prawda doszło do częściowego porozumienia z Komitetem Odrodzenia Harcerstwa Polskiego, jednak zniecierpliwieni instruktorzy wystąpili z ZHP tworząc odrodzone harcerstwo w ramach ZHP r.z. 1918. Powstał też nieco wcześniej Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej i Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego „Zawiszacy”.

Wydarzenia te miały swoje odbicie w Otwocku. W czerwcu 1988 r. powstała młoda drużyna harcerska wskutek awansu zuchów trzeciej gwiazdki z bardzo dobrą współpracą z rodzicami. Miałem zaszczyt być jakby twórcą tej drużyny o

nazwie „Szczęśliwa Trzynastka”. Rodzice i ich dzieci zdecydowali, że będą wspierali drużynowego, aby drużyna działała w oparciu o statut ZHP z roku 1936. W poszukiwaniu wzorców i zadań programowych zwracałem się do Kręgu Seniorów Roju „Sosny” i „Wierna Rzeka”. W 50. rocznicę utworzenia Szarych Szeregów, drużyna złożyła wizytę u ks. Hm. Jana Raczkowskiego w jego parafii w Lesznie. Ze wzruszeniem przyjął meldunek i przywitał się okrzykiem „Czuwaj!”. Usiedliśmy w Kręgu. Gdy opowiedzieliśmy o swoich ideałach, obrzędach i w dążeniach do przeżywania prawdziwego harcerstwa, obiecał przyjechać do nas, do Otwocka z mszą i przyjąć od nas Przyrzeczenie Harcerskie w oparciu o rotę, w której sam przyrzekał.

Nawiązałem kontakt z Komitetem Odrodzenia Harcerstwa, Kręgiem Seniorów roju „Sosny” i „Wierna Rzeka” oraz z druhem Antonim Fedorowiczem, który tworzył drużynę ZHR. Ustaliliśmy, że poprosimy ks. hm. Jana Raczkowskiego o odprawienie mszy św. w Intencji Harcerstwa w dniu patrona harcerstwa św. Jerzego, 23 kwietnia 1990 r. Proboszcz ks. Jan Świerżewski przyjął naszą prośbę i propozycję z wielkim zadowoleniem. Przygotowałem i rozwiesiłem plakaty informujące o tym doniosłym wydarzeniu (s. 297).

Do Otwocka księdza Jana Raczkowskiego przywiózł z Leszna jego wychowanek, Bohdan Russek. W lasku, który później nazywaliśmy Jego imieniem, w pobliżu torów kolejowych między ul. Warszawską, Szlachecką i Cybulskiego przy małym ognisku, ks. hm. Jan Raczkowski przyjął ode mnie i od pozostałych członków drużyny Przyrzeczenie Harcerskie na rotę z 1936 r.

Wręczył też ponumerowane i specjalnie oznaczone oraz poświęcone krzyże harcerskie. W kościele pw. Św. Wincentego a' Paulo księdza J. Raczkowskiego powitali jego dawni ministranci, wychowankowie i harcerze. Na msze przybyło bardzo dużo osób, w kościele było ciasno. Na środku świątyni ustawione w szyku drużyny harcerskie „Szczęśliwej Trzynastki”, drużyna ZHR im. 27 Wołyńskiej Dywizji Kawalerii z historycznym sztandarem hufca harcerek z 1946 r. oraz sztandarowa drużyna hufca ZHP Otwock. Ten historyczny sztandar z Piotrkowa Trybunalskiego wiele przeszedł. Zarekwirowany przez organa UB w 1948 r., został wykradzony przez Antoniego Fedorowicza. Skrzętnie ukrywany, teraz został publicznie zaprezentowany w asyście harcerzy ZHR. W homilii ksiądz, wspominając św. Wojciecha i św. Jerzego, odniósł się do harcerskich ideałów, które wspierały jego i parafian nie tylko w czasie wojny, ale w całym życiu.

Po mszy było ognisko obok kościoła. I gawęda ks. J. Raczkowskiego, w której wspominał swoich harcerzy z Szarych Szeregów, parafię, w której pracował w czasie wojny i znów nawiązał do pięknych harcerskich ideałów. Niektórzy płakali, u wielu emocje i radość malowały się na twarzy. Doskonale pamiętam te niezapomniane, wzruszające i piękne chwile.

Rok wcześniej, 10 czerwca 1989 r. do Puszczy Kampinoskiej w okolicach Leszna udało się 60 dawnych harcerzy i ministrantów ks. hm Jana Raczkowskiego. Tam, posiadający stopnie instruktorskie, złożyli na ręce swojego kapelana Zobowiązanie Instruktorskie. Ks. J. Raczkowski został udekorowany honorową Odznaką zasłużony dla hufca ZHP Otwock. (s. 018_6; s. 21_12; s. 95_10; s. 291).

Krąg Seniorów Roju „Sosny” i „Wierna Rzeka” spotykał się w różnych miejscach, m.in. w Kopkach w lasach Śródborowa (s. 312), uczestniczył w uroczystościach i ogniskach hufca ZHP Otwock, zaś noworoczne zbiórki z udziałem kadry hufca odbywały się w klubie „Perła”. Stały się one tradycją na wiele, wiele lat. Co roku jednak liczba weteranów dzieląca się opłatkiem była mniejsza, zaś w Kronice przybywało wycinków z nekrologami.

Wraz z powstaniem Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej oraz Stowarzyszenia Szare Szeregi w listopadzie 1990 r. Krąg seniorów Roju „Sosny” został włączony w struktury tych organizacji. Przewodnictwo objął najbardziej aktywny działacz - Janusz Komorowski, zaś Andrzej Borodzik zajął się organizacją zbiorów historycznych w Głównej Kwaterze ZHP i tworzył Muzeum Harcerstwa.

W dalszym ciągu prowadzona jest kronika, do której trzeba było dołożyć kartek. Zmieniła się jej pierwotna struktura. Nowe materiały, w zależności od ważności i objętości autor wklejał na wolnych rewersach niezapisanych już kartkach. Zdarzyło się, że relacje z jednego wydarzenia znalazły swoje miejsce w różnych miejscach Kroniki, której waga była coraz to większa. Nie przeszkadzało to autorowi w zabieraniu jej na ważne spotkania, aby pokazać zawartość, usłyszeć opinie i zdobyć kolejne autografy. Tak więc wpisali się m.in.: Ryszard Kaczorowski - prezydent RP na uchodźstwie, hm Stanisław Broniewski ps. Orsza, hm Antoni Fedorowicz – prezydent Miasta Otwock, hm Wojciech Hausner - przewodniczący ZHR, bp Zbigniew J. Kraszewski, Jarosław Kozłowski przewodniczący Rady Miasta Otwock, Adam Dobroński - Minister do Spraw Kombatantów, prezydent RP Andrzej Duda i Agata Kornhauser-Duda.

Aktywna działalność członków Kręgu, a szczególnie jego przewodniczącego została również zilustrowana w Kronice. Na szczególną uwagę zasługują starania o upamiętnienie i nadanie nazw ulicom, skwerom, rondom bohaterom Armii Krajowej, Szarych Szeregów, ks. hm. Jana Raczkowskiego, hm Stefana Mirowskiego, Floriana Marciniaka. Janusz Komorowski zadbał też, by w kościele pw. Św. Wincentego a' Paulo w Otwocku, w którym wikariuszem był ks. Jan Raczkowski pojawiły się odpowiednie tablice upamiętniające Jego działalność, Roju Proporca „Sosny”, zastępu harcerek „Kukułki” oraz IV Rejonu „Fromczyn” VII Obwodu „Obroza” Armii Krajowej.

Mam jednak przekonanie, że największy wpływ działalności Kręgu, aktywności jego przewodniczącego hm Janusza Komorowskiego i siła dokumentów zawartych w Kronice znalazła odzwierciedlenie w decyzji instruktorów i jednostek organizacyjnych Hufca ZHP Otwock. W 2008 r. dojrzała myśl o

zmianie bohatera hufca i kiedy rozpoczęła się Kampania Bohater, harcerki i harcerze otwockich drużyn nie musieli daleko szukać wzorców do swojej działalności. Przez wiele miesięcy starali się poznać ludzi, którzy w okresie okupacji niemieckiej na terenie Otwocka byli harcerzami wiernymi skautowym ideałom służby Bogu, Polsce i bliźniemu i uczestniczyli walce o niepodległość. Choć padały różne propozycje, to harcerze Roju „Sosny” Szarych Szeregów najbardziej przemawiali do świadomości i chęci naśladowania współczesnym harcerkom i harcerzom z Hufca Otwock. W tym czasie Kronika i dokumenty zgromadzone przez Janusza Komorowskiego były dziesiątki razy przeglądane i analizowane.

Uroczystość nadania imienia i sztandaru dla hufca została udokumentowana na stronach Kroniki (s. 347 – 350).

Gdy w czerwcu 2019 r. wybrano zarządu Koła nr 4 „Fromczyn” Okręgu Warszawa Powiat Świątowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, jej prezes Jan Rędaszka przekazał do Kroniki wiele osobistych dokumentów (s. 177- 178).

W zasadzie Kronika ma swój porządek i układ tematyczny ułożony w rozdziałach, którego nazwy wyróżniają specjalne zakładki. Napis na stronie tytułowej różni się od napisu na okładce i to dowód, jaką przechodziła ewolucję. Na pierwszych kartach autor zacytował tradycyjny, przedwojenny tekst Przyrzeczenia harcerskiego oraz odniósł się symbolu polskiego harcerstwa – Krzyża harcerskiego oraz jego twórców. Symptomatycznym jest artykuł hm Urszuli Bugaj „Druhna Oleńka”. Dalej fotografia autora Kroniki w mundurze instruktorskim wykonana w mieszkaniu wypełnionym przeróżnymi pamiątkami. Istne muzeum.

Rozdział pt. **LATA WOJNY** poprzedzony jest artykułem Druha Janusza o Szarych Szeregach. Przejmujący biuletyn Agencji Informacyjnej z odezwą Rządu Polskiego na Obczyźnie wzywający do uczczenia pierwszej rocznicy napaści Niemiec na Polskę. Również interesujące są fragmenty książki Krystyny Kubiak „Zarys dziejów Otwocka 1407 - 1944” mówiący o latach okupacji niemieckiej. Jest również obwieszczenie niemieckie o represjach w stosunku do

mieszkańców Otwocka z dnia 14.IV.1941 r. Na oddzielnej stronie na żółtej karcie powiększoną czcionką istnieje napis:

„26 kwietnia 1944 r Rada Miejska Miasta Otwock podjęła uchwałę o nadanie terenowi położonemu między ulicami Armii Krajowej, Hożą, Sosnową – nazwy SKWERU SZARYCH SZEREGÓW”.

Rozdział RÓJ „SOSNY”

Na początku notatka o stanie Chorągwi Mazowieckiej – „Ul Puszcza” i litania do Św. Barbary – opiekunki ludzi podziemia. Wykaz jednostek i instruktorów Roju „Sosny” w latach 1941 – 1944 oraz Schemat organizacyjny Warszawskiej „Zawiszy”. Zdjęcie z odsłonięcia tablicy z napisem Skwer Szarych Szeregów. Na wielu kartach opisana jest działalność Ks., Jana Raczkowskiego. Są też pisma z wnioskami o nadanie nazwy ulicy jego imienia i opis uroczystości ze zdjęciami, w której rondo w centrum Otwocka otrzymało jego imię. Zamieszczony jest też artykuł o przekazaniu rodzinie Księdza Medalu „Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata”, no i nekrolog informujący o jego śmierci 11 maja 1990 r. Znamienne jest zdjęcie z czasów wojny, na którym ks. J. Raczkowski stoi na kazalnicy. Jest też tekst homilii wygłoszony przez ks. Jana Raczkowskiego w dniu 31 lipca 1978 r. oraz jego osobiste relacje jako kapelana IV Rejonu” Fromczyn”, VII Obwodu „Obroza” AK z listą harcerek, z którymi działał.

O harcerzach w Internatach RGO pisze Stefan Mirowski - komendant Chorągwi Warszawskiej Szarych Szeregów. Dołączono też materiały o Przemysławie Góreckim „Kuropatwa” i Stefanie Mirowskim z pismem do władz o nadanie nazwy ulicy jego imieniem. Ze wzruszeniem czytamy pieśni „Młodością silni” ze słowami Haliny Kanigowskiej i muzyką Jerzego Dargiela, Hymn Koralewa – Fromczyn oraz pieśń „Szarymi Szeregami” zamieszczony w piśmie „Bądź Gotów” z 1943 r.

Ważnym wydarzeniem w życiu Janusz Komorowskiego było ukazanie jego działalności w filmie „W czasie wojny byliśmy dziećmi” stworzony pod patronatem Jarosława Tomasza Margielskiego - Prezydenta Miasta Otwocka przez Agatę Zatykę i Cezarego Dąbrowskiego. Zdjęcia ze spotkań z twórcami i

sponsorami oraz premiery wraz z plakatem zamieszczone na stronach 032 – 033 kroniki.

Rozdział AK - VII OBWÓD OBROŻA - SZARE SZEREGI

Są tu zdjęcia proporczyków upamiętniające „Walkę o szyny Polskie w Pogorzeli w latach 1940 -1944” oraz proporczyk AK Kręgu Seniorów Szarych Szeregów Otwock. Sporo miejsca przeznaczono hm Jerzemu Gołośkiemu: zdjęcia z przedwojennej działalności harcerskiej, relacje, legitymacja instruktorska, wycinki z gazet (s.45 – 59). Jest też notatka i artykuł hm Feliksa Borodzika. Prawdziwym rarytasem są kopie czasopisma podziemnego „Brzask” od 2 do 30 numeru drukowanego od 1943 do lipca 1944 r. w Otwocku.

Myślę, że dużą radość autora Kroniki wywołało zdjęcie „Chłopców” z Roju „Sosny” Szarych Szeregów po pięćdziesięciu latach. Z informacji o Internacie RGO ul. Lelewela 5 dowiadujemy się, że znalazło tu schronienie 150 chłopców w latach 1941 - 1945. (s. 066_1 i 067). Zamieszczone są historyczne zdjęcia z mieszkańcami willi „Capri” oraz tekst piosenki Jerzego Dargiela z refrenem:

*Więc kierunek Otwock naprzód,
Raźnym krokiem oddział marsz,
Tam w otwockim internacie,
Serc życzliwych znajdziesz moc.*

Członkowie Kręgu udostępnili kopie swoich zaświadczeń weryfikacyjnych drugiej konspiracji Stowarzyszenia Szarych Szeregów. Na odwrocie każdego z nich jest krótki opis działalności i pieczęcie Stowarzyszenie Szarych Szeregów Krąg w Otwocku oraz imienna karta Janusza Komorowskiego hm z podpisem jako weryfikatora.

Ze wzruszeniem i podziwem wielkiego patriotyzmu przeczytałem odręcznie napisany scenariusz przedstawienia Janiny Michałowskiej, matki Ireny Sygułowej, na rozpoczęcie roku szkolnego w 1945 r. Zacytuję niektóre fragmenty wygłaszane przez chór: (s. 75)

*Polak zawsze rycerzem albo cichym rolnikiem,
Pierwszy nie wadzi się z nikim...
Bo my polskie dzieci.*

My kochamy Ojczyznę swą szczerze!...

My przyszłością Narodu

Pieśń nasza pełna jest sił

Dążmy do wolności grodu

Naprzód, lecz nigdy w tył.

Laurami przystrójmy głowy

Nie znajmy w życiu swych trwóg

Polskiej, ojczystej nam mowy,

Nie wydrze żaden wróg.

Znalazły tu swoje miejsce różne dokumenty dotyczące składu i organizacji IV Rejonu „Koralewo” „Fromczyn”, komunikaty działalności Koła i Zarządu, zdjęcie sztandaru. Są wspomnienia uczestników ruchu oporu m.in. Ireny Michałowskiej Syguła, Remigiusza Włosika, Edwarda Syguły, Władysława Frycza, Ireneusza Kociędy, Feliksa Borodzika, Andrzeja Borodzika, Franciszki Balcerowicz, Elżbiety Sawic z dołączoną książeczką harcerską. Jest też „Ankieta cichociemnego” Alfreda Paczkowskiego.

Niektóre zdjęcia nawiązują do zobowiązania Instruktorskiego złożonego w Lesznie na ręce ks. J. Raczkowskiego, inne do spotkań noworocznych Kręgu w klubie „Perła”. Są też nekrologi i relacje ze spotkań, pogrzebu, pamiątki osobiste związane z okupacją. Janusz Komorowski zamieścił swoją pracę harcmistrzowską (s. 99). Uhonorowani są również twórcy filmu „W czasie wojny byliśmy dziećmi” na zdjęciu z kroniką i jej autorem.

Sztandar Szare Szeregi Armia Krajowa 1939 -1945 ukazują zdjęcia na stronie 97.

Z wycinków z gazety „Celestynka” możemy się dowiedzieć z jakim szacunkiem odnoszą się mieszkańcy Celestynowa do bohaterskich walk żołnierzy Armii Krajowej na torach kolejowych w pobliżu ich miejscowości oraz o działalności tajnych kompletów gimnazjalnych prowadzonych przez prof. hm Zofię Kulińska z domu Jankowską, która organizował też drużynę Zawiszaków i Szkoły Bojowe.

Pod koniec rozdziału (s. 177) znajdują się liczne materiały przekazane przez Jana Rędaszkę wybranego na prezesa zarządu koła nr 4 „Fromczyn”.

Rozdział RÓJ „WIERNA RZEKA”

Rozdział otwiera zdjęcie pomnika Pamięci żołnierzy AK III Plutonu V Kompanii „Dęby” harcerzy Szarych Szeregów Roju „Wierna Rzeka” w Starej Miłosnej oraz wspomnienia Ziemowita Szczakowskiego „Dan” z Celestynowa. Stefan Mirowski zamieścił oświadczenie w sprawie „Gigantów”, jest też notatka historyczna dotycząca tej legendarnej drużyny stworzonej przez hm Kazimierza Janowskiego.

Wymowne są dokumenty ukazujące uroczystość odsłonięcia rzeźby z mosiądzu przy Skwerze im. Szarych Szeregów w Otwocku 8 maja 1995 r.

Udokumentowany został wyjazd przedstawicieli Kręgu do Torunia w maju 1997 r. na Złaz Seniorów ZHP z okazji 80-lecia harcerstwa na Ziemi Toruńskiej. Była to okazja do uczczenia pamięci swojego komendanta hm Jerzego Gołońskiego i złożenia kwiatów na jego grobie oraz spotkania z jego żoną Genowefą, by przekazać jej Krzyż Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami nadany pośmiertnie mężowi.

Ilustrując obchody Święta Niepodległości 11 listopada w 1997 r. załączono dokumenty z uroczystości odsłonięcia w kościele p.w. św. Wincentego a' Paulo tablicy pamiątkowej poświęconej pamięci komendantom Armii Krajowej VII Obwodu „Obroza” IV rejonu „Fromczyn”.

Na załączonej liście stanu osobowego Kręgu Roju „Sosny” z numerami Odznaki Pamiątkowej z kwietnia 2009 r jest już tylko 25 osób.

Z okazji obchodów 70-tej rocznicy utworzenia „Zawiszy” w Szarych Szeregach w Kronice zamieszczono różne dokumenty, m.in. Uchwałę Senatu RP, życzenia i ozdobne podziękowanie dla Janusza Komorowskiego. Jest też jego fotografia w mundurze porucznika Wojska Polskiego oraz zdjęcie wręczenia odznaki „Złota Sosenka” przez prezydenta miasta Otwocka Andrzeja Szaciłto i przewodniczącą Rady Miasta Alicję Azulewicz Rek.

Janusz Komorowski uczestniczył w uroczystościach uczczenia pamięci pierwszego naczelnika Szarych Szeregów hm Floriana Marciniaka w 50. rocznicę jego śmierci. Uroczystości miały miejsce w Czempiniu, w Kościanie i w Poznaniu. Materiały, które otrzymał umieścił w swojej Kronice.

Do wpisu Stanisława Broniewskiego ps. „Orsza” dołączone zostały wycinki z gazet, rozkaz Naczelnika ZHP i komunikaty Stowarzyszenia.

Bardzo cennym jest dokument pt. SZARE SZEREGI W OTWOCKU (1941 – 1945) zawierające skład komendy, wykaz instruktorów, wizytatorów i wszystkich członków Kręgu Seniorów Rojów „Sosny” i „Wiena Rzeka” rejonu Wawer-Otwock.

Rozdział zamyka zdjęcie wręczenia druhowi Januszowi Komorowskiemu dyplomu od Przewodniczącego ZHP Stefana Mirowskiego z okazji 50 rocznicy złożenia przyrzeczenia do Szarych Szeregów 3 maja 1942 r.

Rozdział DZIEŃ DZISIEJSZY

Hm. Bartosz Jabłoński Komendant Chorągwi Stołecznej na wstępie rozdziału napisał: *wyrażam wyrazy wdzięczności za niezawodną służbę i straż idei harcerskich – zawsze tam, gdzie jesteście, zawsze jak na Zawiszy.*

Na 231 stronie jest Protokół z Walnego Zebrania Założycielskiego Terenowego Harcerskiego Kręgu Seniorów i Statut oraz zdjęcia z pierwszych zebrań.

Materiały przekazane przez Jana Rędaszkę dotyczą jego działalności w Stowarzyszeniu na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym. s. 237 -241.

Swoją działalność powojenną w 55. Warszawskiej Drużynie Harcerzy im Gen. Władysława Sikorskiego w Ursusie, Janusz Komorowski upamiętnił ukazując fragmenty książki „Harcerstwo w warszawskim Ursusie w latach 1933 -1970”, na zdjęciach z pierwszego obozu nad jeziorem Jagodzin oraz współcześnie ze spotkań po latach w Kręgu Seniorów Warszawa-Ursus.

Zamieszczono dokumenty z uroczystości z udziałem środowiska VII Obwodu AK w Legionowie dla uczczenia pamięci ks. Wacława Szelenbauma - kapelana AK zamordowanego na początku Powstania Warszawskiego.

Inne dokumenty odnoszą się do odstonięcia i poświęcenia pomnika Przywódców Władz RP niewinnie skazanych w „Procesie 16-tu” w Moskwie.

Aktywność Kręgu i jego członków ilustrują zdjęcia z noworocznych zbiorów w klubie Perła, ognisko z harcerzami 1988 r., spotkanie z ks. Janem Raczkowskim 1990 r. czy zbiórka w lasach Śródborowa Kopki-Adamówce 1998r. Są też wycinki z Gazety Otwockiej o obchodach 3-go Maja.

Czytamy zapiski dotyczące powstania Stowarzyszenia Szarych Szeregów w 1990 r., jego Statut i relacje z kolejnych zjazdów.

Dołączone materiały ze Zjazdu Hufca ZHP Otwock w 1991 r. dają spojrzenie na obraz stanu harcerstwa otwockiego przed dużymi zmianami w organizacji związane z likwidacją dotacji państwowej.

Wiele kartek odnosi się do IV Rejonu „Fromczyn” AK VII Obwód „Obroża” Armii Krajowej.

Ciekawy rozdział działania Szarych Szeregów miały Powstańcze Oddziały Specjalne „Jerzyki” płk. Jerzego Strzałkowskiego, również opisane w tej księdze. Jest też sporo o Jerzym Bonawenturze Dargielu ps. „Kali” autorze *Pieśni Szarych Szeregów* i wielu innych piosenek harcerskich w okresie okupacji hitlerowskiej.

Owoce długich i starannych zabiegów Janusza Komorowskiego o upamiętnienie niezwykłości i bohaterstwa osób działających z Nim w trudnych latach wojny zostały uwiecznione nadaniem imienia Ronda ks. Jana Raczkowskiego w centrum Otwocka w 2000 r. oraz imienia Roju „Sosny” Szarych Szeregów Hufcowi ZHP Otwock wraz ze sztandarem w 2010 r. Relacje z uroczystości tych wydarzeń zostały zilustrowane w tym rozdziale. Są też artykuły autora Kroniki o Janie Raczkowskim i Jerzym Gołońskim.

Bardzo wymowne są zdjęcia z uroczystości wręczenia Medalu „Sprawiedliwi Wśród Narodów Świata” rodzinie Jana Raczkowskiego.

W kościele parafialnym, gdzie pracował ks. Jan Raczkowski są tablice pamiątkowe powstałe dzięki staraniom Kręgu Roju „Sosny”, a jedna z nich została ufundowana przez Janusza Komorowskiego. Autor dołączył również

zdjęcie z wręczenia mu Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski przez prezydenta Lecha Kaczyńskiego i list z życzeniami od Stanisława Broniewskiego.

Tę wspaniałą i drogocenną Księgę zamyka zdjęcie pani Bożeny Krakiewicz-mistrza sztuki introligatorskiej, która dokonała renowacji Kronik oraz wpis autora powierzający niżej podpisanemu i Komisji Historycznej Hufca ZHP Otwock opiekę nad tą Kroniką.

Wykonanie digitalizacji, trzech replik tej Kroniki oraz jej publikacji w Internecie nie byłyby możliwe bez osobistego wsparcia prezydenta Miasta Otwocka dra Jarosława Tomasza Margielskiego, któremu w imieniu autora i Hufca ZHP Otwock składam serdeczne podziękowanie.

Dziękuję Radzie Miasta Otwocka i jej Przewodniczącej pani Monice Joannie Kwiek za wsparcie finansowe i hm. Tomaszowi Grodzkiemu za starania o uzyskanie odpowiednich środków.

Największe podziękowanie kieruję do autora, por. hm. Janusza Komorowskiego, który wykazał niesamowitą staranność i olbrzymią pracę w stworzeniu tego wspaniałego dzieła, z którego, mam nadzieję, będą korzystać nie tylko harcerze hufca, którego bohaterem jest Rój „Sosny” Szarych Szeregów, ale również liczni internauci.

Polecam lekturę tego dzieła na stronie internetowej stworzonej przez hm. Mirosława Grodzkiego, któremu za staranną jego pracę, bardzo dziękuję.
<http://szareszeregi.otwock.zhp.pl/>

Zbigniew Bugaj